

נדר שבטל מקצתו בטל כולו / כה:

המשנה (כה): אומרת:

"ראה אותם אוכלים תאנים ואמר הרי [הן] עליכם קרבן ונמצאו אביו ואחיו והיו עימהן אחרים: ב"ש אומרים הן מותרים ומה שעימהם אסורים וב"ה אומרים אלו ואלו מותרים".

ובגמ' שם מובאת מחלוקת דומה:

"פותחין בשבתות וי"ט. בראשונה היו אומרים אותן הימים מותרים שאר הימים אסורים עד שבא ר"ע ולימד נדר שהותר מקצתו הותר כולו".

[וביחס שבין שתי המחלוקות ראה בהמשך הגמ' שם במחלוקת רבה ורבה ובראשונים שם].

ובטעם הדין שנדר שבטל מקצתו בטל כולו נחלקו הרא"ש והר"ן: **הרא"ש** כאן כתב על המשנה וז"ל:

"דנדר שהותר מקצתו הותר כולו דאינו רוצה שיחול נדרו אלא כעין שנדר אותו וכיון שמקצתו היה שוגג נתבטל כולו".

ולעומת זאת **הר"ן לקמן (סו.)** כתב:

"ילפינן לה בירושלמי מדכתיב 'ככל היוצא מפיו יעשה' דמשמע דווקא בשכולו קיים".

ובביאור מחלוקתם נראה, שדעת הר"ן היא שהפסוק חידש שאין לראות את הדיבור כהרבה חלקים עצמאיים אלא יש לראות את הדיבור כיחידה אחת, ולפיכך שינוי בנדר לא נחשב לשינוי כמותי (פחות איסורים) אל לשינוי איכותי (נדר אחר לגמרי). לדוגמא: במקרה שנדר ליומיים, אין לראות את היומיים כיום ועוד יום אלא יש לראותם כיחידה חדשה שנקראת 'יומיים'. ולכן אם מקצת הנדר יתבטל ויאסר רק ביום אחד הרי שהאיסור הזה לא נכלל כלל בדיבורו ולכן לא נאסר עליו.

ולעומת זאת הרא"ש סובר, שיש לראות את הדיבור כחלקים עצמאיים שע"י דיבורו [שאומדים את דעתו שרוצה את החלק האחד רק אם החלק האחר יחול] חיבר אותם זה לזה, אבל החלקים לכשעצמם נחשבים למפורדים וכנ"ל.

ונראה, שאין הכוונה ברא"ש לאפשרות פתח אלא שאדעתא דהכי לא נדר ולכן אם הדיבור לא חל בטל כל הנדר כיון שנדר שהנדר חל אדעתא שיכלול את כל מה שדיבר.

ואפשר לסכם ולומר, שנחלקו הר"ן והרא"ש איך נוצר החיבור בין חלקי הנדר: לדעת הר"ן: באופן טבעי (וזהו חידוש הפסוק), ולדעת הרא"ש: ע"י אומדן דעתו של האדם.

השעה"מ (נדרים יב, י. הובא בפת"ש יו"ד סי' רכט) הביא ספק הקול יעקב מה הדין אם מקצת הנדר לא חל אבל לא מחמת הלכות נדרים, למשל, במקרה שהקדיש שתי בהמות ואחת מהם נמצאה טמאה או בעלת מום, האם גם בזה אומרים נדר שבטל מקצתו בטל כולו או שיש לחלק שכאן הדיבור מלכתחילה לא חל.

וניתן לפשוט ספיקו דהשעה"מ מהגמ' לקמן (מב.), דאיתא התם במשנה: "המודר הנאה מחבירו לפני שביעית אינו יורד לתוך שדהו ואינו אוכל מן הנוטות, ובשיעית אינו יורד לתוך שדהו אבל אוכל הוא מן הנוטות". ובגמ' ביארו רב ושמואל, דמיירי שנודר בשיעית עצמה. והרי הנודר בכה"ג לגבי הפירות אינו חל נדרו דאינו יכול לאוסרם, והו"ל נדר שהותר מקצתו הותר כולו. אע"כ, מוכח לפשוט ספיקו דהשעה"מ, דבכה"ג שאין הנדר חל מחמת דין ל"א מתוך שהותר מקצתו הותר כולו. וראה דכ"כ **המשמרות כהונה**.

אולם יש מקום לדון בראיה זו, משום שכאשר הנדר לא חל מחמת חוסר בעלות הרי הבעיה היא בעצם נדירת הנדר שהרי אדם לא יכול לאסור כלל (על אחרים) חפץ שאינו שלו ולכן לא שייך כלל 'בטל מקצתו' אולם בנידון של השעה"מ, אין בעיה בעצם נדירת הנדר אלא בתוכנו של הנדר ולכן יש מקום לומר 'בטל מקצתו'. וצ"ע.

ונראה, שאפשר לתלות ספק זה במחלוקת הרא"ש והר"ן דלעיל: שלדעת הרא"ש טעם הדין הוא שרוצה שיחול הנדר על שתי הבהמות והואיל והנדר לא חל על אחת מהן, תהיה הסיבה אשר תהיה, לא חפץ כלל בנדר. אבל הר"ן סובר שטעם הדין הוא שהדיבור הוא יחידה אחת וממילא דיבור חלקי לא נחשב לדיבור המקורי כלל, וכל זה נכון כאשר הדיבור היה שייך גם בחלקו השני אבל כאן שלא שייך שהדיבור יחול על הבהמה השניה, נחשב שמלכתחילה דיבר על הבהמה הראשונה בלבד ולכן אע"פ שרק הבהמה הראשונה נאסרת אין לראות זאת שלא כל הדיבור קיים כיון שהדיבור מלכתחילה הוגבל רק לבהמה הראשונה.

ואכן **הר"ן בתשובה** כתב (שו"ת הר"ן סי' עג. מובא בשעה"מ שם) לגבי הנשבע לפרוע ריבית וקרן (שהשבועה חלה על הקרן בלבד) שלא אומרים בזה נדר שבטל מקצתו בטל כולו כיון שהשבועה לא חלה מעיקרה על הריבית.

וע"פ הסבר זה בדעת הר"ן יש ליישב את מה שהעיר **בהגהות נחלת צבי** (בשו"ע שם) על השעה"מ הנ"ל שלכאורה אין מקום כלל להסתפק, שהרי במשנה מובא שהדין שנדר שבטל מקצתו בטל כולו ביחס למקרה שבו אין צורך כלל להתיר את הנדר והוא בטל מאליו, וא"כ הרי זה ממש דומה לספקו של הקול יעקב הנ"ל.

ולפי המבואר לעיל יש לומר, שכאן מ"מ הדיבור יכול לכלול את המציאות שמותרת (אביו ואחיו) ונמצא שיש כאן 'מקצת דיבור' ביחס לדיבור הקודם, משא"כ במקרה של הקול יעקב שבו אין כלל דיבור על הבהמה השנייה¹, והואיל וכך מובן שאין קשר בין המשנה לספקו של הקול יעקב.

אולם, **הקהילות יעקב** (סי' יז) פליג על הך סברא דלעיל ונקט לחלק בין המשי' לבין הך ספק: דיסוד דין נדר שהותר מקצתו הותר כולו הוא מחמת שעל מקצת דיבור הנדר נחשב לטועה ולא ניחא ליה בו, א"כ מכיוון שמקצת זה הוא כלול בתוך דיבור שלם הרי משום אותו מקצת הרי הוא מתחרט על כל הדיבור שהביאו לכך וכל הדיבור בטל ונחשב לגביו לטעות. משא"כ בנידון דב' בהמות, הרי נדר עליהם בלב שלם ללא שום טעות בדיבורו, אלא שמחמת דין ההקדש א"א להיתפס קדושה בבעלת מום או טמאה, אזי שפיר חל כל דיבורו כיוון שעכ"פ האדם לא טעה בדיבורו.

¹ וכ"כ **המנחת שלמה** ואחרונים נוספים.

אולם, דברי הקה"י אינם עולים עם טעם הר"ן בשם הירושלמי, דטעם הותר כולו מפאת פסי' ככל היוצא מפיו יעשה', א"כ אין נפק"מ מאיזה טעם אינו חייב לקיים את הנדר סו"ס אינו 'ככל היוצא מפיו וכיוון שאינו חייב לקיים חלקו כך אינו חייב לקיים כולו. אולם, לדעת הרא"ש, דהטעם מפאת סברא דלא הייתה דעת הנודר על מקצתו והו"ל טעות, הרי יש מקום לספיקו של השעה"מ, דאין עניינו תלוי בדעת האדם.

והנה, **רבה ס"ל**, "כל היכא דאמר אילו הייתי יודע שאבא בניכם הייתי אומר כולכם אסורין חוץ מאבא, דכולהון אסורין ואביו מותר". וביאר הר"ן (ד"ה 'אמרי') דהטעם דאינו מדין הותר כולו, משום שבשעת הנדר אמר את אותה הלשון שאומר כעת 'כולכם' ומעמיד בכך את דבריו הראשונים ומוסיף 'חוץ מאבא', הרי "אביו לא נכנס מעולם במשמעות הנדר".

והרמב"ם (נדרים ח, ו) נקט: "אבל אם אומר כשהגיע אליהו, אילו הייתי יודע שאבא בניכם הייתי אומר כולכם אסורין חוץ מאבא, הרי כולן אסורין חוץ מאבא, שהרי גילה דעתו שלא התיר מקצת הנדר אלא כמו שנדר היה נודר ומתנה על אביו".

ודייק הלח"מ ברמב"ם², דהיכא דנדר בסתמא ואינו כאן כדי לשואלו כיצד היה נודר אילו היה יודע שאבא בניכם, הרי כולם מותרים מטעם "דמסתמא לא הייתה כוונתו אלא לאסור לכולם יחד".

אולם, **הרשב"א** פליג וז"ל: "הלך לו קודם שהספקנו לשאול לו היאך היית אומר, אביו ואחיו מותרים, דלגבי דידהו אנן סהדי דשווג היה, אבל השאר אסורים, שהרי השאר אין להם היתר א"כ יהפך דבריו הראשונים בשעה שבא עכשיו לפני החכם". א"כ מבואר, דעיקר ההיתר לגבי אחרים הוא מפאת דמחליף לשונו, אך כשאינו מחליף או שאין ידוע לנו מה היה עושה, הרי השאר עדיין אסורים.

ונראה דנחלקו בטעם הדבר שהותר כולו: דהרמב"ם סבר דהטעם משום סברא דאם היה יודע לא היה נודר, ה"נ אם היה יודע שאבא בתוכם לא היה נודר בלשון 'כולכם'. אשר לכן נקט הלח"מ בדעתו, דאף אם אינו משנה לשון הנדר או שאינו כעת כאן הרי כולם מותרים דמסתמא לא היה כוונתו אלא לאסור את כולם יחד, והותר מקצתו הותר כולו. אך לטעם דהירושלמי, מפסי' 'ככל היוצא מפיו יעשה', הרי בעינן שינוי לשון הנדר בכדי לומר שיותר כולו, דע"י שינוי הלשון הותר מקצת דיבור פיו ולא הוי 'ככל היוצא מפיו' כולו. אשר לכן, אם אינו משנה לשון הנדר או שאינו כאן לשואלו הרי דל"א הותר כולו וע"כ השאר עדיין אסורים.

ולכאוי עולה מכך **נפק"מ** בעניין נדר שלא שייך בו החלפת לשון, האם אמרינן דהותר כולו. דהנה, **הרא"ש** (סי' ח) נקט להסתפק היכי שנדר מ"יין ובשר שאינם לפניו, אשר משום כך חייב להזכיר את החפצים בפירוט ואינו יכול לומר כולם באיחוד³, האם רבה מודה דהותר כולו מפני דלא שייך החלפה, או שמא עדיין ל"א הותר כולו דסו"ס לא החליף.

ולכאוי ספיקו זה דהרא"ש תלוי במחלוקת הרמב"ם והרשב"א הנ"ל, האם עיקר דינו דרבה דהותר כולו מצד שמחליף או מצד דבסתמא הותר כולו דאדעתא דהכי לא נדר, אלא אם הוא מעמיד את האיסור על האחרים כמקודם הרי נאסרו, א"כ כאן הרי הותר כולו, דמסתמא הותר.

² ע"י קר"א דנקט דדייקו אינו מוכרח, אך המארי נקט ברמב"ם כהלח"מ.
³ כן למד הרמב"א (שבועות סי' ט) אך הקרבן נתנאל (אותיות ו-ח) לא למד כן.

והר"ן נקט לבאר, דלרבה אין כאן דין הותר כולו, "לפי שאביו לא נכנס מעולם במשמעות הנדר, ולגבי האחרים הרי הוא אומר כולכם". ויש לעיין מה הכוונה שאביו לא נכנס במשמעות הנדר, הרי אם לא יפרש 'חוץ מאבא' הרי אביו בכלל 'כולכם'.

ונראה, דגבי נדרים אמרינן דין פיו וליבו שווין, ולגבי כוונת הלב ל"א הותר מקצתו, אלא אמרינן דין הותר מקצתו דווקא בלשון הנדר, האם אביו היה בכלל משמעות הלשון והותר או לא. ודבר זה תלוי בכך אם משנה כעת את לשון הנדר, דאם אמר תחילה 'כולכם' וכעת רק מוסיף 'חוץ מאבא', הרי בעיני הנודר משמעות 'כולכם' אסורים' אינה כוללת את אביו וכעת שאומר 'חוץ מאבא' הרי הוא מפרש דבריו דמעיקרא שאביו לא נכנס כלל במשמעות לשון 'כולכם'. אולם, אם היה אומר שהיה הוא משנה לשונו ואומר 'פלוני ופלוני אסורים ואבא מותר' הרי יש במשמעות לשונו דמעיקרא 'כולכם' שאביו בכלל ולכן הוא נצרך לשנות לשונו, ונמצא שהותר לשון הנדר מקצתו ולכך הותר כולו.

מבואר מכך, דדין נדר שהותר מקצתו הותר כולו הוא מטעם הירושלמי שהביא הר"ן 'ככל היוצא מפיו יעשה', דאם לא חל ככל היוצא מפיו אזי הכל בטל והוא דין במשמעות דיבור פיו ולשון הנדר.

ונראה, דדין זה מיוחד הוא בנדרים שעניינם הוא הדיבור, אשר ע"כ כל שמתחרט על לשון הנדר הרי הותר כולו, משא"כ בקניינים לא מהני להתחרט על לשון שבו עשה את הקניין אלא בעי חרטה על תוכן הקניין וממילא הוא קניין טעות, ודבר זה נלמד מפסי "ככל היוצא מפיו יעשה".